

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Τόμος Πρώτος

ΛΑΪΚΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
Κ. & Μ. ΑΝΤ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

INTRODUCTION
TO RELIGIOUS FOLKLORE

Volume 1

Popular religiosity and traditional religious attitude

M. G. VARVOUNIS
Professor of Folklore
Democritus University of Thrace

**INTRODUCTION
TO RELIGIOUS FOLKLORE**

Volume 1

**Popular religiosity and
traditional religious attitude**

**K. & M. ANT. STAMOULIS PUBLICATIONS
THESSALONIKI**

Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ
Καθηγητής Λαογραφίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

**ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΣΤΗ
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ**

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

**ΛΑΪΚΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ
ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ**

**ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Κ. & Μ. ΑΝΤ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ**

Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ
ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ
ΛΑΪΚΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Κ. & Μ. ΑΝΤ. ΣΤΑΜΟΥΔΗ
Π. Π. Γερμανού – Ιω. Μιχαήλ 2
546 22 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
Τηλ. 2310-264.748
2310-900.777
69.46.461.460
email: anstamoulis@hotmail.com
www.stamoulisant.gr
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2017

ISBN (τόμ. 1^{ος}) 978 - 618 - 5161 - 85 - 9
ISBN (set) 978 - 618 - 5161 - 84 - 2

Όλα τα δικαιώματα μετάφρασης, αναπαραγωγής και προσαρμογής
κατοχυρωμένα για όλες τις χώρες του κόσμου.
Copyright © by ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Κ. & Μ. ΑΝΤ. ΣΤΑΜΟΥΔΗ, 2017
All rights reserved

Στην ιερή μνήμη του πατέρα μου
ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΕΜΜ. ΒΑΡΒΟΥΝΗ (1927-2016)

*Όπως μυρίζ' η λεμονιά, όντ' είναι στ' άνθισμά της,
έτσι μυρίζει κι ο γονής, όντε είναι στα παιδιά του*

[Στ. Ραζέλου, *Προοίμια μυρολογίων λακωνικών*, εν Αθήναις 1870, σ. 35]

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
Εισαγωγικά	13

Κεφάλαιο Α΄

Θρησκευτική Λαογραφία και παραδοσιακή θρησκευτική συμπεριφορά

.....	25
A. Η λαϊκή θρησκευτικότητα και η επιστημονική μελέτη της	25
B. Θρησκευτική Λαογραφία: έννοιες και ορισμοί	32
Γ. Θρησκευτική Λαογραφία: περιεχόμενα ενός λαογραφικού κλάδου	41

Κεφάλαιο Β΄

Ζητήματα μεθόδου και έρευνας

.....	59
A. Επιμέρους θέματα της παραδοσιακής θρησκευτικής συμπεριφοράς	60
B. Φρασεολογικά της παραδοσιακής θρησκευτικής συμπεριφοράς.....	88
Γ. Βασικές έννοιες και κατηγορίες: ορισμένα παραδείγματα	89
Δ. Ο τόπος και ο χώρος της λατρείας.....	91
Ε. Αντιστροφές της κανονικότητας.....	93

Κεφάλαιο Γ΄

Έθιμα και τελετουργίες

.....	95
A. Θρησκευτική συμπεριφορά και λαϊκή λατρεία	95
B. Λαϊκές θρησκευτικές τελετουργίες: βασική θεώρηση	115
Γ. Οι λαϊκές τελετουργίες, οι ορισμοί και το περιεχόμενό τους.....	116
Δ. Κριτήρια και αρχές της επιστημονικής θεώρησης των τελετουργιών....	128
Ε. Ο «χρόνος» και ο «τόπος» των τελετουργιών	131
Σ΄. Ενδεικτικές τελετουργικές μορφές και εκδηλώσεις	132

Κεφάλαιο Δ΄

Θεοί και Δαίμονες: τελετουργικές προσωπικότητες και όψεις της λαϊκής θρησκευτικής πίστης

.....	155
A. Καλοποιές θεότητες και άγιες μορφές της λαϊκής παράδοσης.....	155
B. Τα αποτρόπαια πρόσωπα	167
Γ. Δαιμονικές και κακοποιές υπάρξεις – λαϊκή δαιμονολογία.....	170
Δ. Τελετουργικές προσωπικότητες και ρόλοι.....	177

Κεφάλαιο Ε΄

Η άλλη πλευρά: Μαγεία και Μαντεία

.....	183
-------	-----

A. Η μαγική παράδοση και πρακτική.....	184
B. Ενδιάμεσες μορφές μαγικών σχέσεων και επιδράσεων.....	193
Γ. Η μαντική πράξη και τελετουργία.....	196
Δ. Μαντικές πρακτικές και μαντεύματα.....	203

Κεφάλαιο Γ΄

Δεισιδαιμονίες και ανάλογες τελετουργικές πρακτικές

.....	207
A. Η δεισιδαιμονική πρόσληψη του κόσμου.....	207
B. Ένα παράδειγμα: οι αριθμοί.....	211
Γ. Ένα παράδειγμα ακόμη: οι μέρες.....	215
Δ. Τελετουργικές ανασκευές.....	221

Κεφάλαιο Ζ΄

Νεωτερική και αστική λαϊκή θρησκευτικότητα

.....	227
A. Η θρησκευτική λαογραφία μεταξύ αστικού χώρου και νεωτερικότητας... ..	227
B. Μορφές της εκκλησιαστικής λειτουργικής ανανέωσης στη λαϊκή τους πρόσληψη.....	231
Γ. Η παρουσία της Εκκλησίας στις σύγχρονες τελετουργικές μορφές.....	235
Δ. Πανηγύρεις στο σύγχρονο αστικό χώρο.....	239
Ε. Η επίδραση της τεχνολογίας: λαϊκή θρησκευτικότητα και διαδίκτυο ...	246
Ζ. Όψεις της τελετουργικής παγκοσμιοποίησης: οι αλλοεθνείς επιδράσεις..	255
Ζ. Σύγχρονες μορφές: το δημόσιο τελετουργικό.....	262

Κεφάλαιο Η΄

Πηγές για τη μελέτη της θρησκευτικής λαογραφίας

.....	281
A. Αρχειακές αποτυπώσεις λαϊκών θρησκευτικών τελετουργιών.....	282
B. Στοιχεία θρησκευτικής λαογραφίας στον έντεχνο λαϊκό λόγο.....	290
Γ. Τα πανεπιστημιακά λαογραφικά αρχεία και το υλικό τους.....	305
Επιλογικά και συμπερασματικά.....	317
Βιβλιογραφία.....	333
A. Ελληνόγλωσση.....	333
B. Ξενόγλωσση.....	340
Summary.....	365
Ευρετήρια	
A. Ευρετήριο εννοιών και πραγμάτων.....	377
B. Ευρετήριο ονομάτων.....	421
Γ. Ευρετήριο τόπων.....	439
Βιογραφικό σημείωμα Μ.Γ. Βαρβούνη.....	443

Η συγγραφή ενός εισαγωγικού έργου, υπό τις επιστημονικές συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί στις μέρες μας, δεν μπορεί πια να έχει τον χαρακτήρα μιας εξαντλητικής πραγμάτευσης του ζητήματος. Τόσο ο όγκος της τρέχουσας βιβλιογραφίας, όσο και οι σχετικές επιστημονικές εξελίξεις, σε διεθνές επίπεδο, ούτε επιτρέπουν αλλά ούτε και επιβάλλουν την ολική μελέτη. Έτσι, τα εισαγωγικά έργα πρέπει να περιορίζονται στην αναφορά των βασικών στοιχείων, αλλά και στην παρουσίαση όσον ο συγγραφέας τους κρίνει ως απαραίτητα και καθοριστικά για την παρουσίαση του ζητήματος και την εισαγωγή του αναγνώστη στην ιστορία, τη μέθοδο, το περιεχόμενο, τη βιβλιογραφία και τις σύγχρονες ερευνητικές τάσεις και προοπτικές του αντικειμένου που κάθε φορά παρουσιάζεται.

Εν προκειμένω, η προσπάθεια για την μελέτη της λαϊκής θρησκευτικής συμπεριφοράς, αλλά και την εισαγωγή στην ελληνική λαογραφική πραγματικότητα του κλάδου της «θρησκευτικής λαογραφίας», έναντι της μελέτης της «λαϊκής λατρείας» ως κομματιού του «πνευματικού βίου» του λαού διαρκεί ήδη είκοσι χρόνια, και έχει πλέον γίνει αποδεκτή από τον ελληνικό επιστημονικό λαογραφικό κόσμο. Υπό την έννοια αυτή, παραδίδοντας το μετά χείρας έργο στο επιστημονικό και το ενδιαφερόμενο για το λαϊκό πολιτισμό μας αναγνωστικό κοινό, έχουμε την αίσθηση της εκπλήρωσης ενός χρέους, ταυτοχρόνως δε και την αίσθηση μιας βαρύτερης ευθύνης απέναντι στην ιστορία και την πορεία της ελληνικής λαογραφίας.

ISBN (SET) 978-618-5161-84-2

ISBN (Τόμ. 1ος) 978-618-5161-85-9

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Κ. & Μ. ΑΝΤ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ / ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

Π. Π. Γερμανού 38 - Ι. Μιχαήλ 2, 546 22 Θεσσαλονίκη, τηλ.: 2310 264748, 900777, 6946461460
e-mail : anstamoulis@hotmail.com • www.biblionet.gr (Σταμούλης Αντ.) • www.osdelnet.gr (Σταμούλης Αντ.)
• www.stamoulisant.gr